

Tommi Harriet Christina Jyrki Birgitta

Välkommen till det stora arbetsskadelotteriet!

Ett rättsosäkert system där statskassan är enda vinnaren. För 20 år sedan fick åtta av tio rätt till ersättning för arbetsskador. I dag tre av tio. Möt fem personer som borde ha flyttat från Norrland.

Nästan alla drar EN NITLOTT

Text: ANNI ALM Illustration: ROBERT HILMERSSON Grafik: ISAK KRANTZ

Christina Lindkvist hade vunnit arbetsskadelotteriet – trodde hon. Hon fick rätt att få sitt fall prövat (prövningstillstånd) i Kammarrätten i Sundsvall, vilket är ovanligt. Och hon fick sin sin arbetskada godkänd. Det är bara 22 personer på tre år som lyckats med det.

Skadan i nacken och axlarna fick hon efter att ha lyft travar med böcker ut och in ur en maskin i nio år på tryckeriet i Falun. Två år efter domen skulle allt ställas på ända.

De som blir skadade i arbetet deltar i ett lotteri. Det spelar roll i vilken del av landet man bor. Dagens Arbete har granskat kammarrätterna i Sundsvall och Jönköping och hur de dömer i arbetsskademål. Trots att alla ska vara lika inför lagen är det stora skillnader. I Sundsvall är domstolen stenhård mot personer som skadats på jobbet. Det vet stålverks-

25,3

miljarder kronor. Så mycket har arbetsskadeförsäkringen gått plus de tio senaste åren. Överskottet har hamnat i statsbudgeten.

arbetaren Jyrki Malja nu.

En höstdag för tio år sedan, klockan tjuugo över tre på natten, gjorde Jyrki Malja något som i vanliga fall var otänkbart. Han gick hem mitt i ett skift. Det kändes som att han hade nackspärr från huvudet och ända ner över halva ryggen. När han skulle titta bakåt fick han vrida hela kroppen.

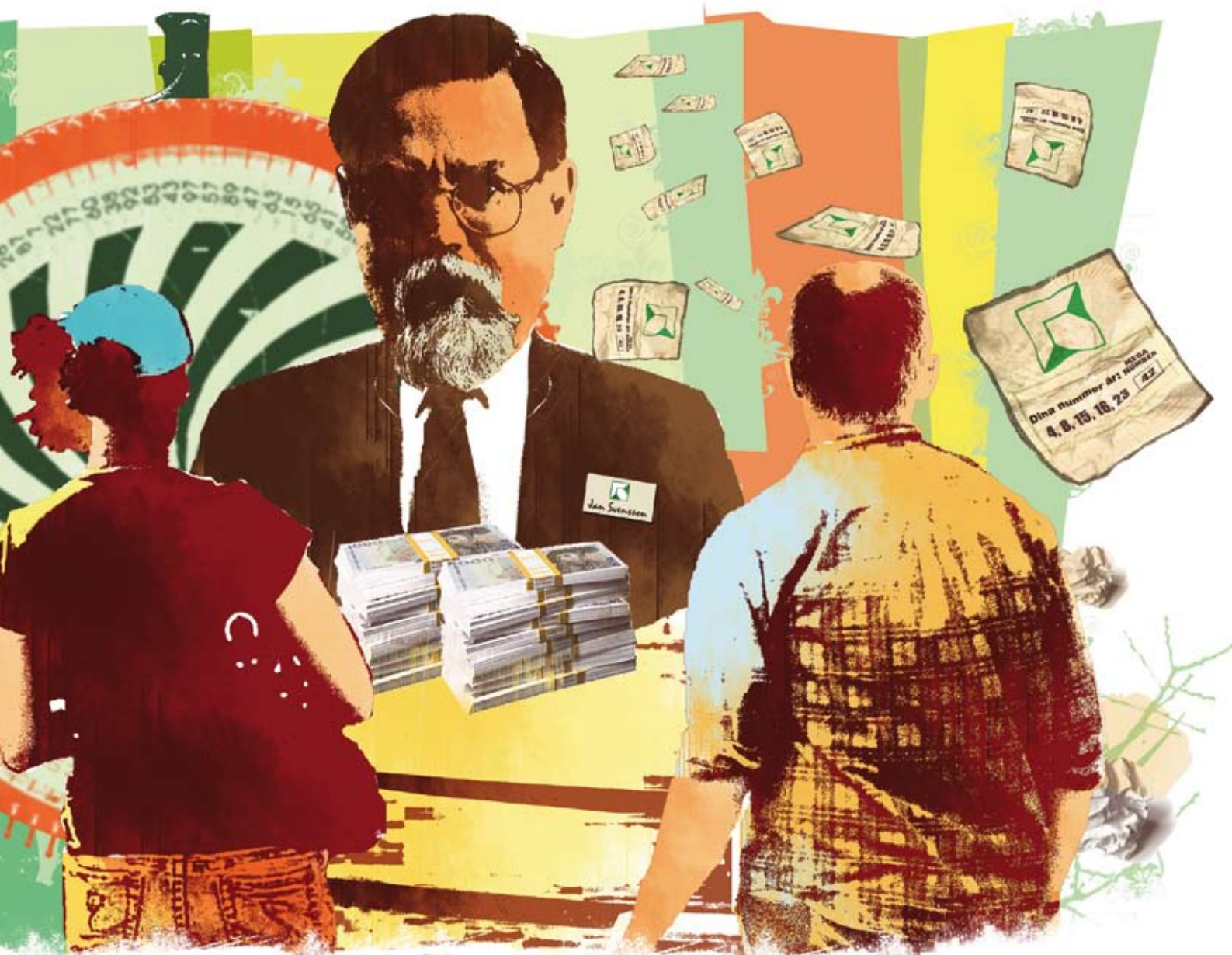
Dagen efter kom han inte upp ur sängen. Hela överkroppen kändes som bly. Han låg kvar länge. Snart blev han kissnödig. Hans sambo försökte dra honom ur sängen. Till slut fick hon rulla ur honom så att han landade på golvet ståendes på knäna och hän-

"Det känns som att Försäkringskassan tror att man ljuger. Det är kränkande, jag tror inte att det är många som skulle välja att vara sjukskriven", säger Birgitta Eliasson.

Foto: HENRIK HANSSON

derna. Det värkte överallt när han slog i golvet. Genom att stödja sig på en stol lyckades Jyrki ta sig upp.

När han står vid köksfönstret kan han se ut över industriområdet. Där ligger Ovako Steel, stålverket i Hofors. Jobbet han gått till nästan varje dag i 38 år. Nu har han en skada i axlarna, skulderna och nacken efter att ha jobbat med allt från att släpa stora kättingar till att handblanda tungt murbruk och skotta. Längre körde han travers i en omöjlig arbetsställning. Han satt högt uppe under taket och för att se ner till marken var han tvungen att ha huvudet mellan benen samtidigt som han styrde spakarna som satt bakom ryggen. Skift efter skift. År efter år.

Jyrki Malja har haft ett av de tyngsta jobben som finns i Sverige. Det säger professorn i arbets- och miljömedicin Eva Vingård. Hon har undersökt Jyrki. Skrivit ett utlåtande där hon förklarar att hans skador beror på arbetet. Eva Vingård är en av författarna till en skrift som Försäkringskassan och domstolarna

använder när de bedömer belastningsskador. Hon är regeringens rådgivare och hon anlitas regelbundet av domstolarna som sakkunnig. Men Jyrki fick inte skadan godkänd.

»Om jag så ligger ner tänker jag jobba.«

Om Jyrki bott i södra Sverige skulle han ha haft tre gånger så stor chans att få provningstillstånd.

– Man hade ju hoppats att de skulle ta hänsyn till mitt utlåtande. Det är konstigt att Kammarrätten i Sundsvall inte ens ger provningstillstånd, säger Eva Vingård.

De senaste nio åren har det kommit massor av nya vetenskapliga studier – som skulle kunna göra att fler får arbetsskador godkända. Redan 2007 slog Riksrevisionen larm

om att Försäkringskassan använder föråldrad forskning och inte har tagit till sig nya studier. En större sammanställning av de senaste rönen som skulle komma 2008 är fortfarande inte klar.

Sen den dagen Jyrki inte kom upp ur sängen har han varit sjukskriven på hel- eller halvtid. För ett år sedan gick han tillbaka till jobbet på heltid, efter att Försäkringskassan dragit in hans sjukersättning.

Han har fortfarande smärta och svårt att röra överkroppen. Fortfarande domnar armarna. Eva Vingård skriver i sitt utlåtande att han klarar detta med stark vilja och hög smärtröskel.

– Jag hade inte råd att bara jobba halvtid när de drog in sjukersättningen. Och jag kan inte söka ett annat jobb. Vem vill anställa en gammal stålverksarbetare som har varit sjukskriven i flera år? Då blir det socialen och dit

"Förut var jag en aktiv person. Spelade bandy, åkte slalom, motorcykel, skoter, you name it. Nu kan jag inte göra sådant längre", säger Tommi Savolainen.

Foto: MAJA BRAND

"Det är ingen som vill anställa någon som är sjukskriven. Arbetsförmedlingen vill inte ens ta in mig. De tycker att jag är i för dåligt skick", säger Christina Lindkvist.

Foto: HENRIK HANSSON

"Nu med facit i hand kanske jag skulle valt ett jobb, där man bara lyfter en penna och en pärm", säger stålverksarbetaren Jyrki Malja.

Foto: HENRIK HANSSON

»För mig var det självklart att skadan berodde på jobbet.«

Sju år senare sitter hon i badkaret, dubbelvikt. Hon försöker nå med duschen för att skölja ur schampot men det går nästan inte. Hon kan inte få upp armarna. Det känns som att någon håller ett hett strykjärn mot hen-

nes nacke när hon böjer ned huvudet.

För att få sömnen rak var hon tvungen att hålla upp de stora tygstyckena. Med ena armen långt bakom ryggen och andra handen på symaskinen sydde hon allt som oftast 15 till 20 kjolar per dag. En dag var en företrädare från facket där och hälsade på. När hon skulle vända sig om för att prata med honom vred hon inte på huvudet utan på hela överkroppen. Han tittade på henne och frågade

går jag inte. Det gör jag inte. Om jag så ligger ner tänker jag jobba. De får släpa ut mig med fötterna före den dag jag inte orkar längre, säger Jyrki.

Birgitta Eliasson i Gustafs fick drömjobbet. Hon har alltid älskat att sy, sticka och virka. Hon fick jobb som sömmerska på Batik och Tryck, en liten syateljé i en av de röda stugorna i hantverksbyn i centrala Borlänge.

om hon hade ont i nacken. Birgitta själv hade vant sig och trodde att det var ett normalt sätt att vrida sig på.

Birgitta blev sjukskriven och gjorde en anmälan om arbetsskada. En dag fick hon en kopia på sin journal på posten. Där stod det att hon har diabetes, depression, astma och alkoholproblem. Birgitta förstod ingenting. Sen blev hon arg. Det visade sig att en sjukgymnast blandat ihop henne med en annan patient. Och det var inte det enda som var fel. Försäkringskassan hade också skrivit att hon jobbade 60 procent av arbetstiden vid symaskinen när det egentligen skulle vara 85 procent. Något som kan påverka bedömningen mycket. De felaktiga uppgifterna hängde med ända upp i länsrätten trots att både hennes chef och sjukgymnasten skrev att inget av det stämde. Till slut rättades misstagen till.

– Då trodde jag att jag skulle få ett positivt besked. För mig var det självklart att skadan berodde på jobbet.

Birgitta fick avslag och Kammarrätten i Sundsvall tog inte upp fallet.

Nu gör hon praktik på Sätters sjukhus. I oktober blir hon utförsäkrad.

– Då blir jag "friskförklarad". Det hade varit skönt om jag blivit frisk på riktigt också, säger hon och skrattar till.

När arbetsskadeförsäkringen kom 1976 var det meningen att samhället skulle ta ansvar för de skador som orsakats av arbetet. Anledningen var att arbetare utsattes för risker som de inte kunde påverka. I dag får individen allt oftare ta smällen. Den som inte får sin arbetsskada godkänd råkar ut för de nya tuffare sjukreglerna. **Tommi Savolainen** i Umeå vet vad som finns i potten i det stora arbetsskadelotteriet. Den som får livränta slipper bli utförsäkrad och kan dessutom få ut pengar från avtalsförsäkringar.

Tommi fick diskbräck när han jobbade på lastbilstolstillverkaren Isringhausen. Skadan blev godkänd och han fick livränta.

Men en livränta betyder inte att man får ersättning hela livet. Försäkringskassan kan ompröva beslutet.

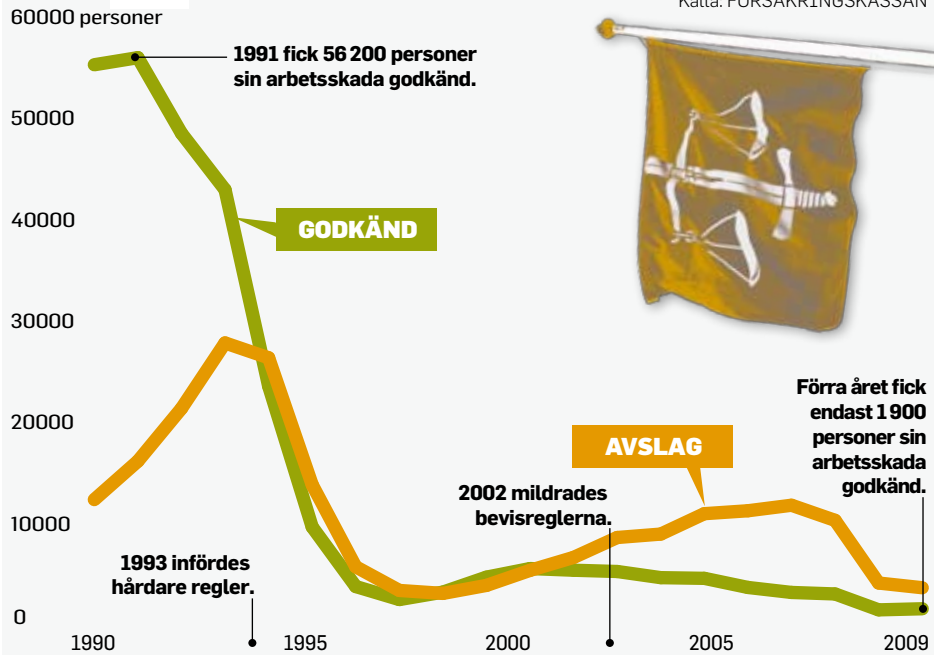
Efter fem år beslutade Försäkringskassan att det inte längre var en arbetsskada utan diskbräcket berodde på åldersförändringar. Tommi var då 35 år.

För honom är det stor skillnad rent ekonomiskt i dag jämfört med när han hade livränta. Då, för tolv år sedan fick han ut ungefär 15 000 kronor, trots att han var helt sjukskriven. I dag har han sjukersättning på halvtid och jobbar halvtid på Holmsunds innebandyförning. Men han får ändå ut 4 000 till 5 000 kronor mindre i månaden. Tommi har två barn, fyra och tio år.

– Jag har aldrig kunnat åka pulka som andra pappor. Jag står på sidan och hejar på. Jag blir som en coach. Det är fantastiskt med människan ändå, att man kan anpassa sig, hitta lösningar. Det är det som gör att man orkar fortsätta.

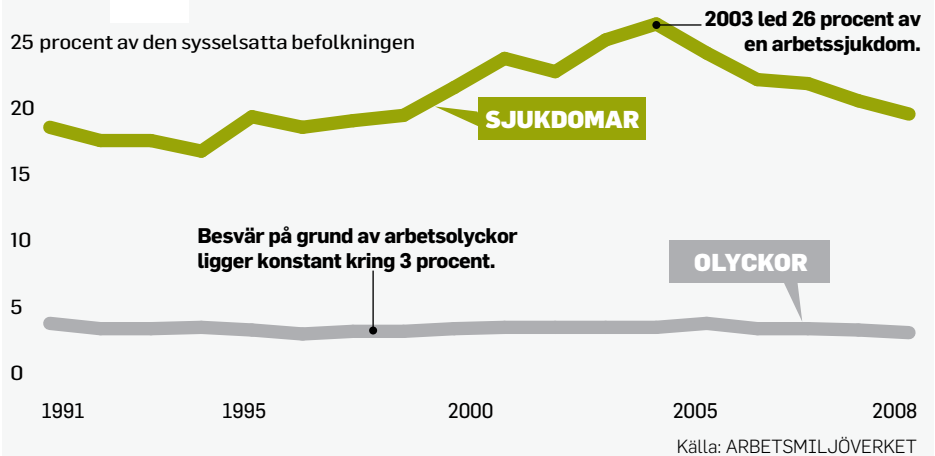
Färre får ersättning för arbetsskador...

► **Mindre än var tredje anmäld arbetsskada godkänns av Försäkringskassan. I början av 90-talet fick 8 av 10 rätt till ersättning. I diagrammet finns inte olyckor med.**
Källa: FÖRSÄKRINGSKASSAN

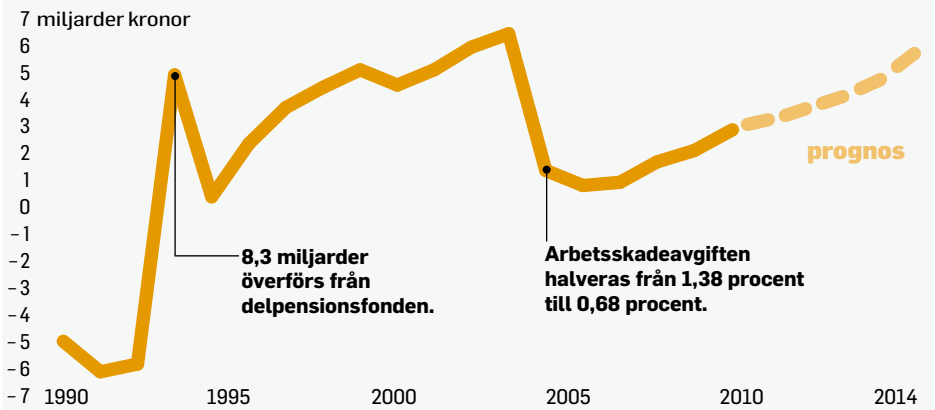
... men besvären har inte minskat...

► **Nästan en fjärdedel av alla som arbetar har besvär som "gjort det svårt för dem att arbeta på jobbet eller göra hushållssysslor hemma".**

... och försäkringen går med vinst

► **Sammanlagt har försäkringen gått 25 miljarder plus sedan 1999. Pengarna kommer från de arbetsgivaravgifter som företagen betalar in till staten.**
Källa: FÖRSÄKRINGSKASSAN

"Jag kände mig inte frisk, men var glad att jag kunde jobba. Man tänker att man klarar det, att man ska vara duktig. Men till slut går det inte", säger Harriet Nilsson.

Foto: MAJA BRAND

Svårt att få prövningstillstånd...

► **1266 personer** överklagade länsrättens dom. **4 procent** fick rätt att pröva sitt fall i kammarrätten i Sundsvall.

► **Försäkringskassans handläggare** överklagade i 110 fall länsrättens dom. **74 procent** av gångerna fick de prövningstillstånd i Sundsvall.

...och Försäkringskassan vinner nästan alltid

► **Försäkringskassan** vinner i **90 procent** av målen som de överklagat. **45 procent** av de **personer** som fick prövningstillstånd vann, och fick därmed livränta.

Tommi har överklagat Försäkringskassans beslut flera gånger. Men Kammarrätten i Sundsvall säger nej. Dagens Arbetes granskning visar att det är oerhört svårt för enskilda personer att få prövningstillstånd – och ännu svårare att vinna.

När Försäkringskassan överklagar däremot ser det helt annorlunda ut. Det fick **Harriet Nilsson** i Malå erfara.

Utanför det vita huset där Harriet bor finns inte längre några blomrabatter. Bara lite pioner och humle, som klarar sig själva. Harriet sitter vid köksbordet med en tjock pärm framför sig. Hon tar fram länsrättens dom. Där det står att hon har en arbetsskada. Att hon har rätt till livränta för den konstanta smärtan i nacken och axlarna. Smärtan som gör att hon vaknar varje natt med sprängande, huggande huvudvärk. Efter över 20 år på snickerifabriken i Malå, där hon plockat tunga bordsskivor från höga hyllor, sa kroppen ifrån.

Ungefär samtidigt som Harriet fick rätt i länsrätten fick en kollega – med samma jobb och liknande skador – godkänt i domstolen.

– När jag fick beslutet från länsrätten blev jag jätteglad. Tills jag förstod att Försäkringskassan överklagat till kammarrätten, säger Harriet.

I Harriets fall valde Försäkringskassan att överklaga till Kammarrätten i Sundsvall.

Kollegans dom överklagades inte.

För Försäkringskassan är det lätt att få prövningstillstånd. Och de vinner nästan jämt. I nio fall av tio i Sundsvall – där Harriets mål hamnade.

– När jag såg att de vunnit så kapitulerade jag. Det var färdigt, säger Harriet.

»Man känner sig helt körd.«

Hon fick ingen livränta. I dag är hon sjukskrivnen och hoppas att inte bli utförsäkrad i slutet av augusti.

Tillbaka till Christina Lindkvist. Hon som jobbat på tryckeriet i Falun, och var en av få som fått rätt i Kammarrätten i Sundsvall. För henne blev känslan av upprättelse kort. Hon som trodde att hon vunnit i arbetsskadelotteriet.

– Jag kan inte stå upp för länge. När jag var och handlade häromdagen träffade jag en kompis jag inte sett på 20 år. Vi stod och pratade jättelänge. Sen hade jag så ont i ryggen att jag höll på att kräkas. Jag kunde knappt ta mig den korta biten hem.

I åtta år hade Christina en godkänd arbetsskada, och fick livränta. 2006 började Christina arbetsträna två timmar om dagen som elevassistent. När hon kom hem och skulle skala potatis domnade armarna och hon fick

Så går det till

1 Du som blir arbetsskadad kan ansöka om livränta till Försäkringskassan. Livräntan ska ge ekonomisk kompensation för den som tvingas byta till ett lättare och mindre välbetalt jobb eller måste vara sjukskrivnen.

2 Försäkringskassans beslut kan du överklaga till Förvaltningsrätten (fram till den 15 februari i år var det Länsrätten).

3 Om du inte får rätt där kan du överklaga till Kammarrätten. Men där krävs prövningstillstånd, vilket är svårt för enskilda personer att få. Kammarrätterna finns i Sundsvall, Stockholm, Jönköping och Göteborg.

4 Kammarrättens beslut kan överklagas till Regeringsrätten, men den ger ytterst sällan prövningstillstånd.

Stora skillnader

► **12 procent** av de privatpersoner som överklagar länsrättens dom får prövningstillstånd i Jönköping. I Sundsvall är siffran **4 procent**.

► Jämfört med Försäkringskassan är det tio gånger fler privatpersoner som överklagar. Men ändå går endast **en tredjedel** av prövningstillstånden till privatpersoner i Sundsvalls kammarrätt. I Jönköping är det precis **tvärtom**. Där går två tredjedelar av prövningstillstånden till privatpersoner.

ont i ryggen efter fem minuter. Hon kunde knappt ens sitta. Det enda som hjälpte var att ligga ner.

Försäkringskassan bedömde då att hon snart borde klara av ett halvtidsjobb som elevassistent och drog in hennes livränta på halvtid.

Men Christina överklagade och i Kammarrätten i Sundsvall fick hon till slut rätt och fick tillbaka sin livränta på heltid.

2008 omprövades Christinas livränta igen – och Försäkringskassan kom fram till att det inte längre var en arbetsskada.

– Man känner sig helt körd. Det går inte att återhämta sig om man aldrig får lugn och ro. Man blir så stressad av allt som händer hela tiden.

Ännu en gång överklagade Christina. Samma person, samma skada, och det var bara två år sedan Kammarrätten i Sundsvall gav henne rätt. Men denna gång drog Christina en nitlott. Hon fick inte prövningstillstånd. ■

Så gjorde vi undersökningen

Vi gick igenom alla arbetsskademål mellan åren 2007–2009 i kammarrätterna i Sundsvall och Jönköping, totalt över 2500 stycken. Vi tittade vem som överklagat – Försäkringskassan eller en privatperson. Av de mål som gick till prövning kollade vi vem som överklagat och vem som vunnit.

"Kunskapen om kvinnors arbetsmiljö är sämre"

► **Vad tycker du om att det har blivit svårare och inte lättare att få en arbetssjukdom godkänd efter de uppmjukade reglerna?**

– Jag tror att 2002 års lagstiftning har haft effekt. När man jämför siffror ska man komma ihåg att en arbetsskada prövas enligt den lagstiftning som gällde då skadan visade sig. Förändringen som gjordes 2002 var heller inte så omfattande.

– Några planer på att förändra bevisregeln har vi inte. Kvinnor får inte lika ofta sina besvär godkända och det är en fråga jag tagit upp med Försäkringskassan. Det kan bero på att kunskapen om kvinnors arbetsmiljö är sämre, säger **CRISTINA HUSMARK PEHRSSON, socialförsäkringsminister**.

"Det finns skäl att ändra reglerna"

► **Vad tycker du om att kammarrätterna dömer så olika?**

– Det finns skäl att fundera på vad skillnaderna i er undersökning beror på. Avgörande är vilka domar som överklagas och om grunderna för att bevilja prövningstillstånd är uppfyllda. Jag utesluter dock inte att domarna emellanåt varierar eftersom situationen inte är densamma över hela Sverige. Jag vet dock inte om så är fallet här.

► **Vad tycker du om att kammarrätterna sällan ger prövningstillstånd?**

– Reglerna om prövningstillstånd bör ha en generös tillämpning. För ett par år sedan ändrades reglerna i hovrätt, i syfte att alla tveksamma avgöranden ska tas upp till prövning. Jag tycker att det finns skäl att ändra reglerna i kammarrätt till vad som gäller för hovrätt. Vi har för avsikt att skicka en departementspromemoria på remiss under våren, säger **BEATRICE ASK, justitieminister**.

"Vi behöver diskutera med regeringen"

► **Varför tar ni inte hänsyn till ny forskning?**

– Vi är väl medvetna om att det är så. Problemet är att det inte finns någon oberoende part som tillhandahåller sammanställningar med den senaste forskningen. Vi har drivit frågan länge men har inte så stora möjligheter utan vi behöver diskutera med regeringen. Nu har vi i stället på eget bevåg, tillsammans med AFA Försäkring bett SBU (Statens beredning för medicinsk utvärdering) göra en uppdaterad utredning, men det tar tid, säger **MONICA SVANHOLM, verksamhetsansvarig för arbetsskadeförsäkringen hos Försäkringskassan**.

"Skickligare läkare i södra Sverige"

► **Vad tycker du om att Kammarrätterna i Sundsvall och Jönköping dömer så olika?**

– Om man jämför de två kammarrätterna så skulle man kunna säga att enskilda blir mer hårdhänt behandlade här. Men man måste se helheten, och titta på underinstanserna. Är det svårare för en svetsare i Norrland att få arbetsskada godkänd än för en svetsare i södra Sverige? Man skulle kunna tänka sig att Försäkringskassan i Norrland är generösare, säger **ERIC LOWÉN, kammarrättsråd och vice ordförande i Kammarrätten i Sundsvall**.

– I Jönköping kanske de behandlande läkarna i större utsträckning har specialkompetens och kan bli en större motvikt mot försäkringsläkarna. Sen vet man ju att det är svårare att få läkare i norr. Det är ju oftast personer med utländsk bakgrund, polacker och andra som inte alls har specialkompetens. I södra Sverige är det lättare att få läkare som är skickliga.

► **Hur ser du på att Försäkringskassan oftare får prövningstillstånd och oftare vinner hos er än i Jönköping?**

– Det har naturligtvis att göra med att kassan är den som kan försäkringen. Det är deras profession. Det är inte ovanligt utan gäller vilken måltyp som helst, till exempel körkort.

► **När jag gått igenom domarna har jag sett att det är väldigt svårt att få prövningstillstånd som hänvisar till ny forskning. Varför då?**

– Den här så kallade nya forskningen alltså, då vill man som enskild framhålla att titta här – wow, ny forskning! Men den här så kallade nya forskningen har vi väl inte imporerats av så mycket, speciellt när det kommer till psykisk ohälsa och whiplashskador. ■

